

SHEROBOD DOSTONCHILIK MAKTABINING TADQIQ ETILISHI

Xo‘jamberdiev Oloviddin,
Tamara Xonim uy-muzeyi direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada Surxondaryo, Qashqadaryo viloyatlari, Janubiy Tojikiston va Turkmaniston territoriyalarining o‘zbeklar yashaydigan qismini egallagan Sherobod dostonchilik maktabi baxshilari repertuarining o‘rganilishi, ushbu poetik maktabning umumyzbek dostonchiligidagi o‘rni, hamda o‘ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ustoz-shogird an‘anasi, Sherobod dostonchilik maktabi, chechan, baxshi, badiha, badihago‘y

Yangi O‘zbekistonda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, xususan, xalq terma va dostonlarini ijro etuvchi, saqlab qoluvchi hamda kelgusi avlodga yetkazuvchi yuksak professional tayyorgarlikka ega bo‘lgan ijodkor – baxshilar ijodini qadrlash, qadimiyatni bugungi davr bilan bog‘lovchi baxshichilik san‘atini saqlab qolish, rivojlantirish, yosh baxshi-shoirlar ijodiy faoliyatini har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-may “Baxshichilik san‘atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4320-sonli qarori, 2023-yil 25-dekabrda “Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish, ilmiy o‘rganish va targ‘ib qilishni rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PQ-405-son [qarori](#), O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Baxshichilik va dostonchilik san‘atini yanada rivojlantirish hamda takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 304-sonli qarori, 2020-yil 2-sentabrda 536-son qarorlarida baxshichilik san‘atini asrab-avaylash, dostonchilik maktablarining ijro usullarini ilmiy tadqiq etib, qayta tiklash, ularni yosh avlodga o‘rgatish, baxshichilik sohasida dunyoga taniqli san‘atkorlarni yetishtirish kabi vazifalar belgilab o‘tilgan. Belgilangan vazifalar ijrosini ta‘minlash maqsadida biz ham Sherobod dostonchilik maktablarini o‘rganishni maqsad qilib oldik. Chunki, Qashqadaryo va Surxondaryo xalqlari badiiy ijodiyotning qadimiy, boy an‘analari ko‘plab ijodkorlar va avlodlar ishtirokida shakllanib, rivojlandi, o‘ziga xos takrorlanmas qiyofaga ega. Hozirgi kunda ham bu vohalarda yuzdan ziyod baxshi-shoirlar yashab ijod qilishmoqda.

Dostonchilikda ogʻzaki jonli anʻana faqat shu vohalardagina koʻproq saqlanib qolganni va davom etayotgani hamda Sherobod dostonchilik maktabi baxshilari repertuarini oʻrganish, ushbu poetik maktabning umumoʻzbek dostonchiligidagi oʻrni, hamda oʻziga xos xususiyatlarini yoritib berish Qashqadaryo va Surxondaryo xalqlari badiiy ijodiyotning qadimiy, boy anʻanalari koʻplab ijodkorlar va avlodlar ishtirokida shakllanib, rivojlanadi, oʻziga xos takrorlanmas qiyofaga ega boʻldi. Hozirgi kunda ham bu vohalarda yuzdan ziyod baxshi-shoirilar yashab ijod qilishmoqda. Dostonchilikda ogʻzaki jonli anʻana faqat shu vohalardagina koʻproq saqlanib qolganni va davom etayotganini koʻrishimiz mumkin.

Sherobod dostonchilik maktabi baxshilarining ustoz-shogirdlik anʻanasi qadimiylidir. Bu maktabi butun Surxondaryo vohasi, Qashqadaryo viloyatining Dehqonobod, Gʻuzor, Qamashi va Dehqonobod tumanlaridning bir qismini, Janubiy Tojikiston ham Turkmaniston jumhuriyatlarining oʻzbek qavmi yashayotgan ovul, qishloqlarini oʻz ichiga oladi.

Sherobod dostonchilik maktabida boshqa dostonchilik maktablarida uchramaydigan dostonlarning mavjudligi koʻrinadi. Masalan, "Alpomish" turkumini toʻldiruvchi "Beva Barchin" yoki "Barchin bekach", tarixiy shaxs, atoqli shoir, olim va davlat arbobi Zahiriddin Muhammad Bobur haqida "Oychinor", xalq baxshisi asarning bosh qahramoni boʻlgan, mustahkam ahloq va eʼtiqodni tarannum etuvchi "Ollanazar Olchinbek", turkman xalk shoiri Maxtumquli haqidagi "Maxtumquli" dostoni, Goʻroʻgʻli va Avaz qahramonligi haqida, "Avaz" nasliy turkumini toʻldiruvchi, uning oʻgʻli va nabirasi haqida biografik turkumlilikni yuzaga keltiruvchi "Malla savdogar", "Nurali va semurgʻ", "Amirqul", "Sherali", "Sheralining bandi boʻlishi", "Suv parisi", "Tarkibadaxshon", "Avazning tugʻilishi", Goʻroʻgʻli vafoti toʻgʻrisidagi "Shahidnoma" va "Gʻaribnoma" dostonlari faqat Sherobod maktabi vakillari repertuarida mavjud boʻlib, oʻzga dostonchilik maktabi ijodkorlari repertuarida uchramaydi. [1.15.]

Umumoʻzbek dostonchiligida alohida oʻrin egallagan Sherobod dostonchilik maktabi haqida birinchi maʼlumot bergan olim Mansur Afzalovdir. "1945 yilda Oʻzbekiston Fanlar akademiyasining bir guruh ilmiy xodimlari Xorazm, Qashqadaryo va Surxondaryo vohalarida folklor ekspeditsiyalarida boʻlib, koʻpgina xalq baxshilari bilan uchrashdilar, dostonlarini yozib oladilar. M.Afzalov ekspeditsiya haqida maqolasida quyidagilarni qayd etadi: "Sherna oʻz davrining eng chechan, soʻzga boy, sanʼatkor xalq shoirilaridan boʻlib, shogird yetishtirishda ham

Shernaga tenglashadigan ustoz bo‘lmagan. Shernazar shoir Surxondaryo va Qashqadaryo, xatto Turkmanistonning ayrim shahar va qishloqlariga borib, doston aytib, tinglovchilarni hayratda qoldirgan. Shu bilan xalq orasida o‘z dostonlari bilan ma’lum va mashhur bo‘lgan. Masalan, Mardonakul Avliyoqul o‘g‘li (u Sherna shoirning jiyani), Ahmad yuzboshi, Saodat yuzboshi, Chori yuzboshi, Normurod Shernazar o‘g‘li, Jo‘ra Eshmirza o‘g‘li, Xudoyqul laqay, Eson Shomurod o‘g‘li va boshqa talantli xalq shoirlarini tarbiyalab yetishtirgan Shernazar Berdinazar o‘g‘lidir”. [1.17-18.]

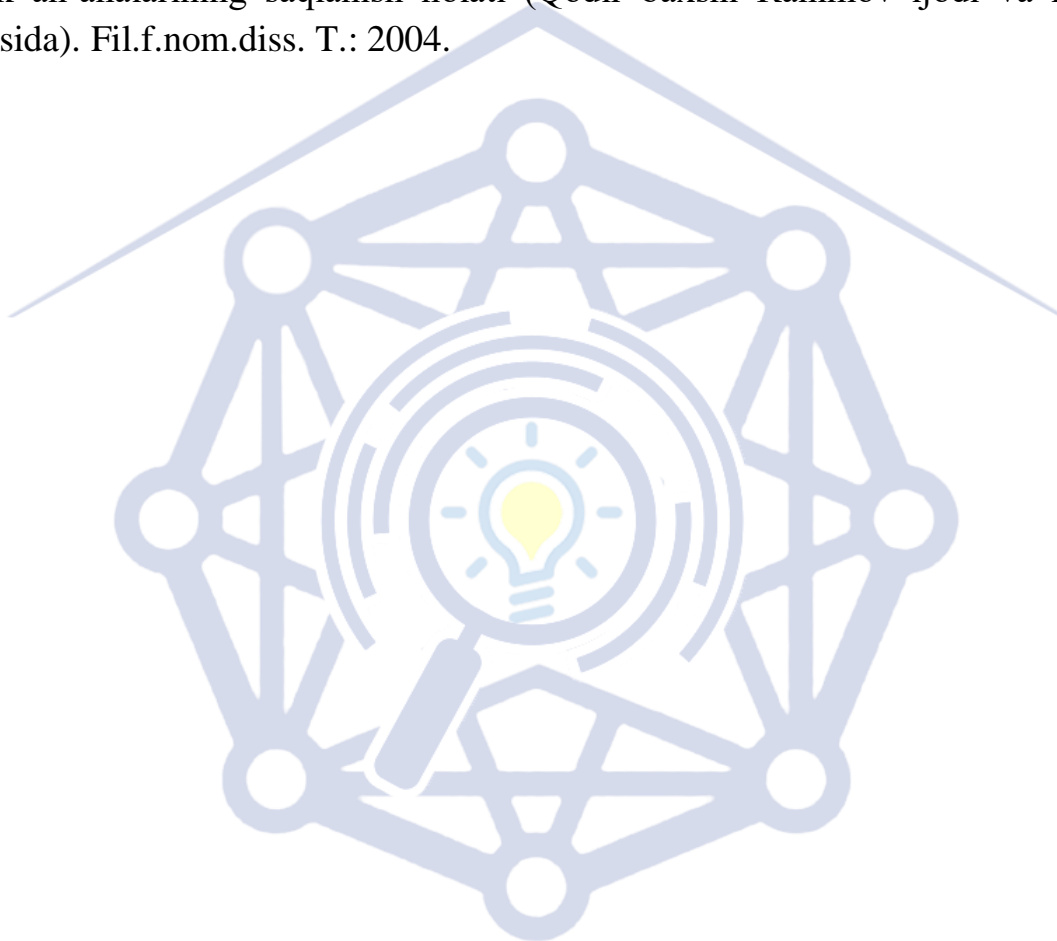
Folklorshunos A.Qaxxorov Janubiy voha dostonchiligini uzoq yillar kuzatuv natijasida dostonchilik maktablaridagi an’anaviy ustoz shogirdlik munosabatlarini o‘rganib, ular shajarasini tuzishga muvaffaq bo‘ldi. Uning aniqlashicha, Sherobod dostonchilik maktabi shajarasining boshida Bobo shoir bo‘lib (XIX asrning birinchi yarmi), u juda ko‘plab shogirdlar yetishtirib, epik an’analariga amal qilgan holda ko‘plab an’anaviy dostonlarni ijro etib, badihaguylik san’atini namoyon qildi. Bobo shoir Qosimko‘r, Shernazar Berdinazar o‘g‘li, Xolmurod Qosim o‘g‘li, Alim yuzboshi kabi iqtidorli shogirdlar tayyorladiki, ana shu shogirdlar so‘z va sozda, shogird tayyorlash an’anasida Sherobod dostonchilik maktabining tarakqiyotiga munosib ulush qo‘shdilar. [2.10-11.]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-maydagi “Baxshichilik san’atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4320-sonli qarori hamda baxshichilik san’atini rivojlantirishga qaratilgan bir qator qarorlar, turli tanlovlar, tadbirlar Qashqadaryo va Surxondaryo vohalarida ijod qilayotgan yuzdan ortiq baxshilar ijodini yanada rivojlantirishga yo‘l ochib berdi. Ammo, shu bilan birga doston ijrosini, uning mazmunini chala bilib, syujetlarni buzib, goh aralashtirib ijro etuvchi havaskor baxshilar ham ko‘payib qolganligin ta’kidlamasdan iloji yo‘q. Yana shunday baxshilar borki, ustoz ko‘rmay nashr etilgan dostonlarni o‘qib o‘z bilganicha kuylab kelmoqdalar. Bu turdagi baxshilar Sherobod dostonchilik maktabi an’analarining yashovchanligini, badiiy qudratini, jozibasini ko‘rsata olmaydilar. Shu bilan bir qatorda vohada nihoyatda badihago‘y ijodkorlar, epik an’analar doirasida o‘zlarining yangi-yangi variantlarini, xatto yangi dostonlarini ham yarata oladigan dostonchilar Sherobod dostonchilik maktabining o‘ziga xos xususiyatlarini, uning yashovchanlik sabablarini, boshqa baxshichilik maktablaridan farqini ham ko‘rsatib kelmoqdalar. Bular orasida nodir iste’dodga ega bo‘lgan marhum Qodir baxshi Rahimov izidan borayotgan o‘g‘llari Qahhor baxshi, Bahrom

baxshi Rahimovlar, Xushvaqt baxshi Mardonaqulov, Shodmon baxshi kabi badihago‘y dostonchi baxshilar borligi quvonarli holdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergashev A. Sherobod dostonchilik maktabi. Fil.f.nom.diss. T.: 1991.
2. Ochilov N. XX asrning 6080 yillarida Janubiy O‘zbekiston vohasida xalq epik an’analarining saqlanish holati (Qodir baxshi Rahimov ijodi va repertuari asosida). Fil.f.nom.diss. T.: 2004.

Research Science and
Innovation House

